

Сағат Т.М., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Тиштыкбаева А.Ж.

ЖАНАМА САЛЫҚ САЛУДАҒЫ ШЕТ ЕЛ ТӘЖІРИБЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі нарықтық экономиканың қалыптасуы жағдайында мемлекеттің әрекет етуіне көмектесетін экономикалық тұтқалардың ішінде маңызды рөл салыққа беріледі. Салықтар мемлекеттің пайда болуымен қатар құрылады да, сол мемлекеттің өмір сүруінің негізі болып табылады. Салықтар, қазіргі нарық жағдайында мемлекет кірістерінің негізгі көзі және экономиканы басқарудың қуатты құралы, оның ішінде жанама салықтардың да фискалдық қызметте маңызы өте зор [1].

Еліміздегі жанама салық салу ерекшеліктерін қарастыру және шетелдік тәжірибені зерттеу негізінде елдегі фискалдық саясатты оңтайландыру мақсатында жанама салықтар алу механизмін жетілдірудің негізгі бағыттарын ашып көрсету өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Барлық елдерде жанама салықтар ең алдымен фискалдық мәнге ие. Бірақ бұл ретте барлық мемлекеттер өз аумағында жанама салықтарды өндіріп алуға негізделмейді. Мысалы, АҚШ пен Канадада Еуропада кең таралған ҚҚС алынбайды. Ал, акциздер барлық дамыған және дамушы мемлекеттер бюджеттерінің кіріс көзі болып табылады [2].

Франция - қазіргі Еуропадағы ең ірі унитарлық мемлекеттердің бірі. Қазіргі уақытта оның бюджет кірісінің негізгі көзі жанама салықтар болып отыр, олардың ішінде ең маңыздылары ҚҚС болып табылады, ол 1954 жылдан қолданыста жұмыс істейді, бұл жағдайда стандартты (18,6%) және төмендетілген (5,5%) салық ставкалары қолданылады. Төмендетілген мөлшерлеме бірқатар ауыл шаруашылығы өнімдеріне, азық-түлікке, дәрі-дәрмектерге, медициналық жабдықтарға, жүк және жолаушылар тасымалына, мәдени және мәдени-ойын сауық іс-шараларына, туристік және қонақ үй қызметтеріне қолданылады. Франция бюджетінің маңызды көзі акциздер болып табылады. Онда акцизделетін тауарлардың тізімі өте кең.

Бельгияға жанама салық салудың жоғары рөлі тән. Елде ҚҚС-ның стандартты мөлшерлемесі 21% құрайды, төмендетілген мөлшерлемелер де бар - 12% тұрғын үйлерді салу кезінде, 7% - ауылшаруашылық шикізатына, дәрі - дәрмектерге, кітаптарға, газеттерге, коммуналдық қызметтерге, жолаушылар көлігі қызметтеріне, қонақ үй бизнесіне салынады. Бельгияда банктер, сақтандыру компаниялары, заңгерлер, мұғалімдер, дәрігерлер мен ауруханалардың қызметтері, сондай-ақ халықаралық тасымалдау, ұшақтар мен кемелерді жеткізу ҚҚС салудан босатылады.

Швейцарияда жанама салықтар бюджет кірістерін қалыптастыруда басымдыққа ие. Барлық кірістердің 29,1%-ын құрайтын Швейцария бюджетінің кірістерін қалыптастырудағы ҚҚС-ның маңызды рөлін көрсетеді. ҚҚС ставкалары: азық-түлік өнімдеріне – 21%, қонақ үй қызметіне – 12%, қалғандарына – 25%.

Данияда қосылған құнға салынатын салық 25% ставкамен алынады. Испанияда: азық-түлік тауарларына – 4-7%; сәндік бұйымдар мен автокөліктерге – 28% жоғары, ал аталғандардан басқаларының барлығына 16% салық салынады [2].

Жапонияда тұтынуға салынатын салық 1989 жылы 1 сәуірден бастап енгізілді. Қазіргі кезде мемлекеттік бюджет кірісіндегі үлесі жағынан заңды және жеке тұлғалардан алынатын табыс салығынан кейінгі үшінші орынды алады. Салық ставкасы – 5%. Бұл Еуропа елдеріне қарағанда едәуір төмен.

ТМД елдерінің салық тәжірибесі қызықты. Жанама салықтар баға саясатына үлкен әсер етеді, олар ТМД-ның көптеген елдерінің бюджет кірістерінде үлкен үлеске ие. Сондықтан жанама салықтарды алуға қатысты салық заңнамаларын үйлестіру ерекше өзектілікке ие.

Беларусь Республикасының салық жүйесінде негізгі салықтардың бірі ҚҚС болып табылады. Беларусьсиядағы оны есептеудің жалпы тәртібі Ресейдегі сияқты, негізгі мөлшерлеме 18% құрайды, сонымен қатар 10% және 0% ставкалар қолданылады.

Украинада ҚҚС 1992 жылы енгізілген және оның үлесі барлық салық түсімдерінің 40% құрайды. Көптеген елдерден айырмашылығы, ҚҚС бірыңғай мөлшерлеме бойынша алынады, негізгі мөлшерлеме 20% құрайды және 0% ставка бойынша экспорттық операцияларға салық салынады [3].

Қорыта келе, шет ел тәжірибесінде жанама салықтардың ең танымалы ҚҚС және акциздер болып табылады. Жалпы жанама салықтар баға саясатына үлкен әсер етеді. Еліміздегі жанама салық салу ерекшеліктерін шетелдік тәжірибені зерттеу негізінде елдегі фискалдық саясатты оңтайландыру мақсатында жанама салықтар алу механизмін жетілдірудің кейбір бағыттарын бөліп көрсетуге болады:

- ✓ ҚҚС бойынша салық шегерімдерін қолдану тетіктерін қатайтуға қатысты өзгерістер енгізу;
- ✓ ҚҚС-ның салық салынатын базасын есептеу тетігін өзгерту, кіріс ҚҚС-ны өтпелі есептеуді жоққа шығаруға негізделген;
- ✓ акцизделетін тауарлар тізбесін қысқарту (алкоголь құрамының 25% - на дейін);
- ✓ акциздер бойынша шегерімдерді қолдану тетіктерін жетілдіру;
- ✓ темекі өнімдерінің айналымына бақылауды күшейту;
- ✓ жанама салықтардың салықтық әкімшілендіруін жетілдіру.

Әдебиеттер

1. Салықтар және салық салу: оқулық, Авторлар: Ермекбаева Б.Ж Нурумов А.А. Бекболсынова А.С. Арзаева М.Ж. - Астана, : Фолиант, 2017
2. Князев В.Г., Черник Д.Г. Налоговые системы зарубежных стран. М.: ЮНИТИ, 2018. 124.
3. <https://kgd.gov.kz/ru>